

Zdi se mi, da je dr. Breclj kljub dovolj značilnemu naslovu in podnaslovu bral dr. Tumovo knjigo kot znanstveno zgodovino obravnavanega razdobja, ne pa kot to, kar je, namreč kot knjigo spominov, kot primer tako imenovane memoarske literature. Spričo takega svojstva Tumove knjige pa se nam vsakršen poskus, karkoli spreminjati v avtorjevem tekstu, pokaže kot povsem nedovoljeno početje, zakaj v nasprotnem primeru zaidevmo v absurd, da bi morala vsaka knjiga te vrste v cenzuro znanstvenih zgodovinarjev, ki bi ji dali imprimatur šele, ko bi — nedvomno povsem predelana — dosegla neko še vedno problematično mero objektivnosti. Veliko vprašanje je ob tem takem, če bi to potem res še bili »spomini«, saj bi se jim v stopah znanstvene obdelave najbrž odkrušil ves tisti čar intimnosti in kajkrat naivnega subjektivizma, ki mu radi opravičimo zmote in pristranost, ker vemo, da imamo pred seboj literarno zvrst, ki so ji to tako rekoč zakonita svojstva. Jasno je, da pisec spominov sebe običajno čez mero pozitivno osvetljuje, svojim nasprotnikom pa je marsikdaj krivičen — a zadnja beseda pritiče slej ko prej znanstvenemu zgodovinarju, ki ob kritičnem uporabljanju tudi memoarske literature snuje širšo sintezo in objektivnejši prikaz. Njemu gre tudi končna sodba o zgodovinski zanesljivosti in dokumentarni cenitvi Tumovih spominov, a kakor vse kaže, ta sodba za Tumo ne bo neugodna.

In kar se tiče onega nesrečnega pasusa o Gregorčiču? Takole sodim: če bi ga bil urednik kratko in malo izločil, kakor bi najbrž hotel dr. Breclj, bi takšno početje nekoč lahko prišlo na dan pa bi nekdo dvignil hrup, češ da so liki dr. Tume potvorili in olepšali, ker so zabrisali, da je bil vrh vseh drugih slabosti tudi še »grd obrekovalec« Simona Gregorčiča. In zopet bi bilo napak. Najboljši izhod bi bil pač ta, da bi bil tekst v Tumovi knjigi sicer ostal, kakor je, zato pa bi bil urednik k spornemu mestu dostavil pripombo, da to in to zato in zato ni resnično. Za svoja dognanja je dr. Breclj, ki je bil pesnikov goriški znanec, potreboval skoraj leto dni, urednik bi bil torej brez dvoma še več; zakaj vzlic temu ni iskal oz. našel neke zadovoljive rešitve, bo pojasnil sam. Resnica pa je po dr. Brecljevi zaslugi — vsaj v tisti najkočljivejši točki — končno itak prišla na dan. In to je glavno. Dejstva sprejemamo namreč kot dejstva, tudi če temu ali onemu zagovorniku pogojne resnice svoboda znanosti ne gre vedno v račun.

† SLIKAR FRANCE KOŠIR

K. DOBIDA

Dne 28. septembra t. l. je umrl v Škofji Loki slikar France Košir. Njegov življenjepis je kratek in preprost. Rodil se je v Škofji Loki dne 29. maja 1906 pod visokim mostom v starem, nekdanjem graščinskem mlinu, ki je zdaj last Koširjevih, že nad dve sto let stare škofjeloške rodovine. Obiskoval je ljubljansko realko, kmalu prešel na obrtno šolo, od tam pa v Zagreb na akademijo. Učitelji so mu bili Krizman, Babić in končno Becić. Po dovršenih naukih se je posvetil šolski službi in služil na gimnazijah v Ljubljani, v Slavonskem Brodu, v Ptujju, spet v Ljubljani in nazadnje v Kranju. Tam ga je razjedajoča bolezen prisilila, da si je vzel daljši dopust. Zdravil se je na Golniku, pa ni bilo več rešitve. Doma je izmučen izdihnil.

To je zunanja zgodba tega kratkega življenja, ki je minevalo brez velikih napetosti in močnih pretresljajev. Prav tako miren in dosleden je tudi razvoj Ko-

širjeve umetniške osebnosti. Njegov umirjeni temperament, ki mu je dolgotrajna bolezen vedno iznova jemala polet, in nekam konservativen in trezen značaj sta bila vzrok, da se je le s težavo izmotaval iz šolskih vplivov. Treba je bilo mnogo navora in vztrajnosti, da je uspel.

Sprva ga je zajela skoraj popolnoma »nova stvarnost«, ki je bila ob njegovem nastopu še vsa sveža in privlačna in ki je bila njegovemu značaju blizu. Slikal je razumsko konstruirane, prijemljivo plastične, jasno orisane in nekam irrealne predmete, vse s hoteno neosebno poudarkom. Barva mu je bila spočetka trda, brez bleska, skoraj motna. Nanašal jo je v ostro ločenih ploskvah, da je izraz teh zgodnjih Koširjevih slik mrk, neživljenjski.

Sčasoma se je pričel sproščevati, postal je osebnejši, slike so postajale svetlejše, bolj barvite, zaživela je na njih lestvica pisanih barv. Polagoma je začela izginjati mračna realistična hladnost, slikarjeva osebnost si je skušala priboriti izraza. V delih iz zadnjega časa je že mnogo notranje svobode in izravnosti, pojavlja se širokopoteznost in vedrina. Slikarjev značaj, ki je bil sprva zaprt vase in odmaknjen od sveta, je postal veselejši.

Košir je gojil doma vse slikarske panoge, največ je pa slikal z oljnimi barvami. V mlajših letih se je mnogo ukvarjal z grafiko, risal na kamen in radiral. Zlasti se je pa izkazal kot spreten risar. O tem pričajo skladovnice skicirk, polnih izredno finih opažanj, pravih trenutnih posnetkov iz življenja. V teh slučajnih bežnih utrinkih je morda najbolj neposredno in neokrnjeno ohranjeno njegovo bistvo: pronicava ostrina opazovanja, smisel za značilnost, dovzetnost za humor.

V prejšnjih letih je mnogo portretiral, najrajši otroke. Studij starih mojstrov mu je bil v oporo, ko je upodabljal nagubane starčevske obraze. Tudi s tihožitjem se je precej bavil in v tej, za barvne poskuse tako prikladni panogi dosegel upoštevanja vredne uspehe. Zadnje čase se je hotel posvetiti žanrskemu slikarstvu in ustvaril že nekaj svojsko pojmovanih del z značilnim domačnostnim razpoloženjem. Njegova glavna moč so bile pa pokrajine. Slikal je rad daljne poglede, če mogoče zviška. Ohranjenih je mnogo pejsažev iz ptujske okolice, od Kranja in Golnika, zlasti je pa škofjeloško mesto z okolico našlo v njem neutrudnega slikarja-poeta. Malo je naših mest, ki bi imela tako vnete in tako vdane oboževalce, kakor ga je Škofja Loka našla v Koširju. Posebno mu je bila pa pri srcu Sora, ki se je kar ni mogel naslikati. Postal je eden najboljših slovenskih slikarjev vode, ki mu je pomenila najljubši slikarski predmet. V tem se je razvil do resničnega mojstrstva, saj je umel s skoraj nedosegljivo spretnostjo podati nenehno prelivanje barv, večni nemir in skrivnostno privlačnost tekoče vode. Ni čuda, saj je bil doma ob Poljanščici, rodil se je v hiši nad njo, preživel tam prvo mladost in se zmerom rad vračal nad njene zelenosinje valove. Ob rojstvu in ob smrti so mu bistri valovi šumeli svojo neskončno pesem.

Košir ni bil novotar, ni bil ne iskalec, ne vodnik, temveč samo tih, skromen ustvarjalec z nenavadno nežno notranjostjo, občutljivo za vsak duhovni dojem. Velika potreba po lepoti, zdrav okus in globoko tehnično znanje so ga storili resnega in poštenega oblikovalca, ki je pravilno znal presediti meje svojih moči. Ustvarjal je zgolj čutno, brez neslikarske posili čustvenosti, brez olepšavanja, strogo, skoraj preveč trezno. Novih izrazitih poti ni iskal, imel pa je tenek čut za mero in dandanes tako redko poštenost. Ker ni bil obdarjen s posebno bogato fantazijo, je nujno ostal v realizmu, ki je bil pa zdrav in ga je čustvena toplina omiljevala. Navzlic zavratni boleznii je bil čudovito plodovit in dovršil prese-netljivo mnogo oljnih slik. Ozke razmere so ga težile, dušilo ga je tesno okolje, bolezen mu je jemala polet in moč, volje mu ni mogla decela ohromiti. In kakor

da je čutil svoj bližnji konec, se je z divjo strastnostjo zagnal na delo, vedno bolj zavestno oblikoval svojo lastno podobo in se zmerom trdneje zraščal z domačo zemljo, hoteč doseči tisto popolno spejitev z ljudstvom, iz katerega je izšel in ki mu je bila vselej ideal. Zdelo se je že, da se je ti prvi stopnji popolnosti močno približal. Najvišji vrhunec se mu je videl že skoro pred njim. Še malo, pa bo dosežen.

Prišlo je drugače — smrt mu je iztrgala čopič iz rok in prekrižala vse misli visokoleteče. Omahnil je sredi dela, izčrpan do kraja. Slovensko slikarstvo je izgubilo stremečega umetnika, Škofja Loka pa najzvestejšega sina, ki jo je z vso silo srca in duha tako goreče občudoval, tako zvesto ljubil in neutrudno slavil.

IZ SLIKARSTVA IN KIPARSTVA

K. DOBIDA

FRANJO STIPLOVŠEK

Stiplovškovo ime je tesno povezano s početki našega mladega slikarskega rodu, ki je po vojni nastopil v Klubu mladih. Sicer je bil že takrat zmerom na skrajni desnici in ga je le bolj osebni stik vezal s tovariši, ki so prisegali na zastavo ekspresionizma, pozneje so se pa tudi te vezi razrahljale in kmalu se je umaknil v ozadje, razstavljal le izjemoma, nekaj let sem pa sploh ne več. Ko je sredi septembra priredil kolektivno razstavo, ki je bila obenem vsaj deloma tudi retrospektiva, je skoraj presenetil javnost.

Razstava je iznova pokazala, da je Stiplovšek rojen grafik in da mu je grafika najbližji, morda celo edini primerni izrazni način. Ves njegov način opazovanja, ki vidni svet razkraja in razstavlja v kar najbolj preproste sestavine, predvsem geometrična telesa, ga nujno usposablja za grafika. Predmeti so mu svetli ali temni liki, jasno omejeni, trdno in pregledno postavljeni v prostor, skoro telesno otipljivi. Ves sestav je skrbno premišljen, gradnja razumsko točna in pravilna.

Stiplovškovi lesorezi sodijo med najboljše, kar se je doslej ustvarilo v tej tehniki, ki zahteva toliko znanja, vztrajnosti in predvsem ljubezni. Med najbolj znanimi so listi iz obeh zbirk »Stari Maribor«, iz leta 1924. in 1927. Mnogo teh je bilo razstavljenih. Ob primerjanju teh in kasnejših lesorezov je bilo videti silen napredek. Medtem ko se je sprva posluževal skoraj izključno samo trdih kontrastov črnih in belih ploskev, postaja kmalu svobodnejši, izraža določeno razpoloženje s prehodi, s toni in skrbno preudarjenimi odtenki svetlobnih jakosti. Od čistega, snažno črno-belega lesoreza je prišel do slikovitosti. Med listi iz druge mariborske zbirke, še več pa med zadnjimi, jih je mnogo, ki so res bogati v izrazu in polni svojskega občutja.

Značilna je njegova ljubezen do preproste skrite lepote starinskih ulic in zapuščenih mestnih koticov, kjer ga miče igra senc s svetlobo. Samo res umetniška natura more občutiti ta čar. Tudi Stiplovška-slikarja enako močno zanimajo posamezne stavbe, ulice majhnih podeželskih mest, da jih neprenehoma ponavlja, kakor da ga mičejo samo stavbarski elementi s svojimi prvinskimi oblikami. Toda teh predlogov ne obnavlja samó, temveč jih s prav umetniško suverenostjo sestavlja v nove skupine, v nek sicer nerealen, a zato nič manj resničen svet z lastno zakonitostjo, ki ga sicer v življenju nikjer ni in ga pozna samo